

Čínsko-sovětská roztržka: příčiny a důsledky

- **období mezi lety 1958-1964**
- Sovětská svaz a Čína vítěznými mocnostmi druhé světové války
- SSSR Stalin pod kontrolou celou zemi, vláda komunistů nezpochybnitelná
- situace v Číně nejistá, ve 20. letech probíhala v Číně občanská válka
- dva hlavní nepřátelené strany: Kuomintang a komunisté, respektive mocenský boj Čankajška a Mao Ce-tunga
- po válce boje v Číně obnoveny
- Čankajšek ztratil pozice a byl nucen odejít na Tchaj-wan.
- Mao vyhlásil v říjnu 1949 Čínskou lidovou republiku (ČLR) pod vládou komunistů
- obě strany zájem Čínu sjednotit, ovšem podle svých představ
- sledovaly chování hlavních světových supervelmocí – SSSR a USA

- Čankajšek americkou podporu
- postoj SSSR k Maovi a komunistům zdrženlivější
- Stalin by raději viděl Čínu rozdělenou a tím pádem oslabeno, uvědomoval si nebezpečí, jaké v sobě skýtá mít za souseda takto silnou mocnost
- obával se, že porážka Čankajška na pevninské Číně podnítí Spojené státy k ozbrojené pomoci svému spojenci
- Mao Ce-tunga Stalin podpořil až koncem roku 1949
- V prosinci 1949 přijel Mao do Moskvy, moskevské vedení by sice rádo vidělo Čínu jako jednoho ze svých dalších poslušných satelitů, to bylo nemyslitelné
- Na druhé straně i Mao potřeboval záruky udržení pekingského komunistického režimu – a tu mu mohl dát pouze Stalin
- Mao částečně ustoupil, když uznal nezávislost Mongolska (*vzniklé Mongolské lidové republiky*), neboť si do té doby Čína v podstatě nárokovala toto území

- sblížení mezi ČLR a SSSR vyvrcholilo 14. února 1950, podepsána Smlouva o družbě, spojení a vzájemné pomoci.
- Vzájemné vztahy se zkomplikovaly po vypuknutí korejské války v červnu 1950
- Mao ochoten zapojit se do války pouze s podporou SSSR. Stalin otevřenou podporu neslíbil
- Čína se do války zapojila, zárodky prvních problémů mezi oběma mocnostmi
- do poloviny padesátých let konflikty utlumovány

- nástup Chruščova změnil situacim, Chruščov odsoudil na XX. sjezdu KSSS Stalinův kult osobnosti, Mao velmi zděšen i když měl se Stalinem na některé věci odlišné názory, respektoval ho jako hlavu světového proletariátu.
- kult osobnosti –Mao se jej snažil v Číně budovat
- během roku 1956 naléhal na Chruščova, aby neprodleně skoncoval s demokratizačními procesy v Polsku a Maďarsku
- Chruščov se v této době snažil o „*mírové soupeření*“ komunismu s kapitalismem, Čína však naléhala na přehodnocení této koncepce
- Mao nabádal Chruščova, aby ČLR a SSSR využily kvantitativní převahy nad USA a počínaly si mnohem agresivněji
- Mao demonstroval v roce 1958, jednotky ČLR ostřelovaly dva pobřežní ostrovy Ma-tsu a Quemoy, které byly v držení Čankajška

- 1958 Mao nastínil svou hospodářskou politiku „*velkého skoku*“ (1958-60) – ekonomický propad a 30 milionů mrtvých (hladomor, násilí)
- *potvrzená na VIII. sjezdu KS Číny v květnu 1958*, kterou chtěl během několika málo let modernizovat čínské hospodářství
- SSSR Maa varoval, že je to nerealistické, Mao se nedal odradit, pro Čínu hospodářská krize
- důležitou historickou skutečností, která umožnila provedení tohoto dobrodružství, je zvyk čínských mas poslouchat pokyny shora, tzn. od vládnoucí třídy
- Mao se chtěl přiblížit průmyslové a technické vyspělosti sovětského svazu a později i západních mocností
- orientace na výrobní, tzn. těžký průmysl, tak jak bylo v socialistických zemích, průmyslový potenciál nebyl na úrovni, která mohla dosáhnout tohoto pokroku
- konsolidace existujících zemědělských družstev v období první pětiletky a následné přetvoření do Lidových komun, tzn. největší jednotky kolektivizovaného venkova
- základním úkolem mobilizace venkovského obyvatelstva napomáhajícího ekonomickému růstu
- komuny kombinací několika kolektivizačních jednotek, počet rodin v komuně okolo 4-5000, velkokapacitní komuny až 20 000 rodin

- na přelomu července a srpna 1958 se uskutečnila schůzka nejvyšších vládních představitelů obou zemí, bez výsledků
- červen 1959 podepsána konzulární smlouva
- v říjnu navštívil Chruščov Peking a otevřeně kritizoval „*velký skok*“
- Zhoršení situace, ČLR začíná více spolupracovat s ostatními komunistickými zeměmi (*s výjimkou Jugoslávie a Mongolska*) a sepisuje s nimi smlouvy o přátelství a konzulární dohody (*s Československem 7.5. 1960*)
- Na setkání zástupců komunistických a dělnických stran v Bukurešti, 24.-26. června 1960 se prokázala nemožnost dohody mezi oběma mocnostmi
- na vzájemných hranicích první malé konflikty
- SSSR odvolal z Číny své poradce

- koncem roku 1962 kritizovala ČLR sovětské ústupky USA v době kubánské raketové krize
- Čína postupně do izolace,
- 1963 podepsaly SSSR, USA a Británie smlouvu o zákazu jaderných zkoušek jinde než pod zemí, Čína ji odmítla
- Jaderné otázky vůbec hrály významnou úlohu v celé čínsko-sovětské roztržce
- SSSR v polovině 50. let ochoten částečně se o jaderné tajemství podělit
- v roce 1957 vypustil SSSR Sputnik, reagovala Čína, pod vlivem vychloubačné Chruščovovy rétoriky, dalšími výzvami k agresivní politice vůči USA
- SSSR následně přehodnotil své závěry a odmítl dát své informace Číně k dispozici
- po odmítnutí smlouvy z roku 1963, pokračovala Čína v samostatném jaderném výzkumu
- výsledky se dostavily 16. října 1964, kdy provedla první úspěšný jaderný pokus (*Vodíkovou pumu vyzkoušela Čína úspěšně 17.6. 1967*)

- Čína se stala jadernou velmocí a její ambice rostly, Mao neváhal označit Sovětský svaz za nepřítele. Podle něj zradil původní myšlenky marxismu-leninismu
- Došlo k polemikám, zda se prapůvodům myšlenky komunismu více blíží Čína či SSSR.
- Čína si začala znovu klást územní nároky. SSSR sice byl ochoten jednat (*samotná jednání začala v únoru 1964*), ale nalézt shodu bylo nemožné
- V srpnu 1964 byly konzultace přerušeny, SSSR se nacházel v politické krizi
- Chruščov odstaven a na jeho místo nastoupil Leonid Brežněv

Zdroje:

- <https://www.valka.cz/10584-Roztrzka-mezi-Cinou-a-SSSR>
- https://is.mendelu.cz/eknihovna/opory/zobraz_cast.pl?cast=2160

Smlouvy SALT 1 a ABM (1972) jako mezník v jaderném zbrojení

- americký prezident Richard Nixon a nejvyšší představitel Sovětského svazu Leonid Brežněv ukončili podpisem smlouvy první, tříletou etapu jednání o omezení strategických zbraní mezi SSSR a USA (SALT 1)
- Součástí dohody smlouva o nerozmístování systémů raketové obrany (ABM) pro ochranu své země
- SALT 1 (Strategic Arms Limitation Talks) - první jednání o omezení strategických zbraní bylo zahájeno v listopadu 1969. Ukončeno bylo podpisem smlouvy v květnu 1972
- Dohoda omezovala na pět let tehdejší počet mezikontinentálních balistických raket a stanovila stropy pro rakety na ponorkách
- Součástí byla smlouva o nerozmístování systémů raketové obrany - ABM (Anti-Ballistic- Missiles)

- Ve smlouvě se obě strany zavázaly nepoužívat systém ABM pro obranu své země, tedy ani nebudovat základny pro takovou obranu, a nevyužít systém pro obranu jakékoli jiné oblasti
- Výjimkou je jedna základna pro každou ze stran, která však smí mít kapacitu nejvýše 100 protiraket
- Rusko (dříve SSSR) využívá obranný protiraketový systém pro Moskvu, USA se rozhodly pro Grand Forks v Severní Dakotě, v roce 1976 ale systém v tomto místě zrušily
- Systémem protiraketové obrany ABM se ve smlouvě rozumí protirakety, jejich odpalovací zařízení a radiolokační stanice protiraketové obrany

- Původně směly signatářské země vybudovat dva obranné protiraketové systémy (jeden kolem hlavního města, druhý kolem základny mezikontinentálních raket) s maximálně 100 odpalovacími zařízeními a 100 protiraketami v dosahu okrsku o poloměru 150 kilometrů
- Protokol k dohodě z roku 1974 počet těchto oblastí snížil na jednu, přičemž země smí toto místo změnit, ale musí druhou stranu předem informovat, a to v roce revize smlouvy
- Ta má být projednávána každých pět let.

- Smlouva jejím signatářům zakazuje vyvíjet, testovat a používat systémy ABM či jejich komponenty, ať už umístěné na zemi, na moři, ve vzduchu či ve vesmíru
- Strany se dále zavázaly, že nebudou vyvíjet, testovat ani používat odpalovací zařízení, které by bylo schopno odpálit současně více než jednu protiraketu
- Odpalovací zařízení nesmí být modifikována
- Smlouva dále zakazuje vyvíjení raket země-vzduch, které by bylo možné použít proti mezikontinentálním balistickým střelám či balistickým střelám odpalovaným z ponorek
- Od smlouvy, která není časově omezena, má strana právo odstoupit v případě, že jsou ohroženy její vyšší zájmy. Musí však druhou stranu o svém úmyslu informovat šest měsíců předem.

Zdroje:

- <https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1453541-nixon-a-breznev-uzavreli-prvni-dohodu-v-ramci-salt-1>

Snahy o odzbrojení (50. – 80. léta)

- snahy o omezení zbrojení po 1. světové válce vyjádřeny i v Paktu Společnosti národů
- Podle článku 8 Paktu "zachování míru vyžaduje, aby zbrojení bylo omezeno na nejmenší míru, jež postačí k bezpečnosti státu a ke splnění mezinárodních závazků společnou akcí".
- Úkolem Rady Společnosti národů bylo připravit programy tohoto omezení s přihlédnutím k zeměpisné poloze a k zvláštním poměrům každého státu
- Členové Společnosti národů se v Paktu zavázali, že budou "vzájemně co nejupřímnější a nejúplněji oznamovat všechny údaje o míře svého zbrojení".
- *ustanovení se v praxi neuplatnila. Nezdarem skončila Odzbrojovací konference konaná v letech 1932-1934 (rozpory mezi Německem, Japonskem a ostatními státy)*

- Předpoklady pro právní úpravu regulace zbrojení a odzbrojení se vytvořily až po 2. světové válce spolu se vznikem Organizace spojených národů v roce 1945
- Podle Charty OSN "*Valné shromáždění může projednávat obecné zásady součinnosti při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, zahrnující v to zásady, jimiž se má řídit odzbrojení a regulace zbrojení a může, pokud jde o tyto zásady, činit doporučení členům nebo Radě bezpečnosti anebo členům i Radě zároveň,*„.
- Podle článku 26 Charty OSN se Radě bezpečnosti ukládá, aby za pomoci Vojenského štábního výboru vypracovala plány na zavedení systému úpravy zbrojení a předložila je členům Organizace spojených národů
- Rada bezpečnosti OSN tyto úkoly do současnosti nerealizovala, důvodem zhoršení vztahů mezi státy a politické rozdělení světa

- Otázkou odzbrojení se zabývalo pouze Valné shromáždění OSN, popřípadě další orgány v rámci OSN (např. Komise pro odzbrojení), nebo orgány působící mimo OSN, ale v těsném kontaktu s ní a podle jejího doporučení (např. Výbor pro odzbrojení, Konference o odzbrojení)
- Pouze dílčí úspěchy v regulaci zbrojení v prvních desetiletích po 2. světové válce z důvodu značné nedůvěry mezi SSSR a Západem
- 1959 uzavřena Smlouva o Antarktidě, na jejímž základě jsou v Antarktidě zakázána jakákoli opatření vojenského charakteru (článek 1)
- první mezinárodní smlouva, která vytvářela trvale demilitarizovanou a neutralizovanou zónu. Zakazuje rovněž jakékoli jaderné výbuchy a ukládání jaderného odpadu v Antarktidě
- Významnými smlouvami s obecnou působností, které byly uzavřeny v 60. letech, jsou Smlouva o zákazu zkoušek jaderných zbraní v atmosféře, v kosmickém prostoru a pod vodou z roku 1963 a Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968
- Obě smlouvy se týkají nejnebezpečnějších zbraní, tj. jaderných zbraní, které jsou zbraněmi hromadného ničení

- 1972 uzavřena první a na dlouhá léta i jediná mnohostranná odzbrojovací smlouva- Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich zničení
- úmluva zakazuje pouze bakteriologické (biologické) zbraně, i když do počátku 70. let se k otázce chemických a biologických zbraní přistupovalo jako k jediné záležitosti, vyžadující jednotný přístup.
- Státy se dohodly oba aspekty od sebe oddělit, aby se podařilo dosáhnout urychleného zákazu biologických zbraní
- Důvodem uzavření samostatné úmluvy o biologických zbraních skutečnost, že tyto zbraně byly z vojenského hlediska považovány za méně významné ve srovnání s chemickými zbraněmi, a proto uzavření dohody mezi USA a tehdejšími socialistickými státy bylo v této oblasti snazší.

- Zlepšení vztahů mezi USA a SSSR koncem -60. a začátkem 70. let se projevilo v přijetí i několika dvoustranných sovětsko-amerických smluv o omezení zbrojení (např. SALT I z roku 1972)
- V roce 1974 byla zahájena také jednání mezi státy NATO a Varšavské smlouvy o snížení konvenční výzbroje a ozbrojených sil ve střední Evropě. Výrazem určitého zlepšování mezinárodních vztahů v nejširším mezinárodním měřítku bylo konání 10. Zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1978 (1. zvláštní zasedání věnované odzbrojení).
- nejreprezentativnější mezinárodní shromáždění , které se k otázce odzbrojení do té doby sešlo.
- Na zasedání přijat Závěrečný dokument, obsahující Akční program, kterým měl být základem pro odzbrojení

- Koncem 70. a počátkem 80. let dochází opět k zhoršování vztahů mezi USA a SSSR a k novému rozvoji zbrojení
- Nedůvěra mezi Východem a Západem rostla a jejím projevem neúspěšné 12. zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1982 (2. zvláštní zasedání věnované odzbrojení)
- Nepodařilo se dosáhnout výraznějšího pokroku v jednání mezi NATO a Varšavskou smlouvou o konvenčních zbraních ve střední Evropě.
- Vyvrcholením napětí mezi Východem a Západem bylo instalování raket středního a kratšího doletu ve státech NATO a Varšavské smlouvy v první polovině 80. let.

- V polovině 80. let nastal zlom v důsledku změny přístupu sovětské zahraniční politiky
- Výrazem zlepšování vztahů a růstu důvěry bylo přijetí Závěrečného dokumentu stockholmské konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě v roce 1986
- dokument se týkal oznamování určité vojenské činnosti a následných inspekcí ověřujících tyto informace
- Pozitivní změny ve vztazích mezi státy Východu a Západu umožnily zahájit proces reálného odzbrojení.
- Historickým mezníkem odzbrojovacího procesu podepsání Smlouvy mezi USA a SSSR o likvidaci raket středního a kratšího doletu⁴ (zkráceně INF) dne 8. 12.1987
- smlouva má evropský význam, přestože její působnost není omezena pouze na tuto oblast
- Většina rozmístěných raket středního a kratšího doletu byla totiž instalována nebo namířena na evropský region

- Podle Memoranda připojeného k smlouvě byly sovětské rakety středního a kratšího doletu rozmístěny na území SSSR, ČSSR a NDR a americké rakety na území spojenců USA v NATO (tj. v SRN, ve Velké Británii, v Itálii, v Belgii a v Nizozemsku). Přitom rakety středního a kratšího doletu likvidované podle Smlouvy mezi USA a SSSR o likvidaci raket středního a kratšího doletu představovaly 4 % celkového objemu jaderných zbraní SSSR a USA.

- smlouva důležitá zejména z vojenskostrategického hlediska, obě supermocnosti se dohodly zničit především destabilizující systémy.
- Smlouva mimořádný význam i v politicko-psychologické rovině.
- Odvážnými politickými rozhodnutími lze "rozetnout" i nejsložitější uzel vojensko-politických problémů a napomohla k radikálnímu zlepšení mezinárodní situace
- Změny ve státech střední a východní Evropy koncem 80. let a počátkem 90. let usnadnily dokončení mnohaletých jednání o některých smlouvách a rozšířily proces odzbrojení
- 1990 uzavřena Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě - **stanovila maximální hranice výzbroje obou vojenských aliancí**

Zdroje:

- <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&ved=2ahUKEwij2e2difXIAhVDiVwKHYPvAUkQFjAHegQIBxAl&url=https%3A%2F%2Fmv.iir.cz%2Farticle%2Fview%2F1203%2F1252&usg=AOvVaw1Ok9-GqoNqM2OELrXveppm>